

Kjempedam: Midt på bildet er det antydning av hvordan Setesdal skulle stenges med en 75 meter høy dam i det trange skaret ved Byklestigen. Aldri før hadde noen i Norge foreslått en dam i et hoveddalføre. Det har vært umulig å finne ut hvem som har laget denne illustrasjonen av hvordan det kunne blitt dersom kraftutbyggerne hadde fått det som de ville på 1960-tallet. ILLUSTRASJON UTLÅNT AV BYKLE KOMMUNE

Reddet

byggda
fra

Hos statsministeren: Kommunekasserer Torleiv Gjerden og ordfører Jon Trydal møtte hos statsminister Per Borten 29. april 1969, og overrakte et bønnebrev om å bevare Bykle-bygda. FAKSIMILE: FÆDRELANDSVENNER

Hadde kraftutbyggerne fått det som de ville for 45 år siden, ville store deler av Bykle i dag ligget under en 75 meter høy betongdemning, som hadde sperret av hele Setesdalen og delt den i to.

Tekst: Johs. Bjørkeli og Gro Seland

For to uker siden ble et nytt kraftmagasin like ved Bykle sentrum, Sarvsfossen, innviet. Sarvsfossen er en stor dam, men ingenting mot de planene som eksisterte på 1960-tallet. Da ønsket kraftutbyggerne å bygge et kjempemagasin på tvers av hele dalføret, like sør for Bykle sentrum.

Hadde dammen blitt bygd, ville den fylt selve dalbunnen og delt dalføret i to. Den eneste måten å komme opp Setesdal på, ville dermed vært gjennom fjellet. Dagens riksvei 9 vei hadde ligget under vann, veien måtte gått i tunnel utenom. Kjempedammen ville sperret adkomsten til Bykle kyrkjebygd. Og fra kirketrappa i Bykle ville man i dag skuet ut over et enormt kraftmagasin.

Sjansen er dessuten stor for at Bykle ikke ville vært egen kommune,

neddemming

45 ÅR SIDEN BYKLES SEIER

Til bebyggelsen: Vannspeilet ville gått nesten opp til kirken i Bykle. Vannet Bykil, som skulle demmes opp, ser vi i bakgrunnen til høyre. Like over ligger skaret som skulle sperres av. Den stiplede linjen har vi laget på bakgrunn av kart og illustrasjoner.

pen-
figere
lake-
smul-
mktne
t som
kr det
staud
men.
Inn-
i god-
fjere-
agt

tain gjelden fortsetter, og at den i 1970 kommer til å være 2,5 milliarder kroner mindre enn den var for ett år siden.

laagt over på minusiden er imidlertid regjeringens kreditt hos velgerne, at det neppe gjør særlig mye fra eller til.

INGEN BYKIL-DAM

Enstemmig avgjørelse i regjeringen

OSLO (NTB). Statsminister Per Borten opplyste på sin pressekonferanse i dag at regjeringen vil avslå søknaden om konsesjon for regulering av Bykil. Det er en enstemmig avgjørelse som er kommet fram til dette standpunkt, som er i samsvar med oppfatningen hos et mindretall i hovedstyret for Vassdragsvesenet, sa statsministeren. Regjeringen finner det ikke riktig å åpne adgang til neddemming av et helt dalere for å vinne inn de kraftmengder det her gjelder.

Regulering i fjellområdene i Setesdal er et godt alternativ, og arbeidet med beregningene for regulering her bør forsettes, sa statsministeren.

Hele verden til kamp

År
fil
År
fil
År
fil

Seieren i havn: 24. juni 1969 avslø regjeringen konsesjonssøknaden for Bykil. Samme dag sto nyheten i Fædrelandsvennen.

44 142 - 95 Bjerg
ONSDAG 25. JUNI 1969
142 14 20

Fædrelandsvennen

GLAVA

MYSTERIET OM MOMS

Bykil-saken vil bli anket til Stortinget

Men flaggene til topps i Bykil i går

I sitt siste nummer offentliggjort på lørdag om utvalget i Bykil arbeider regjeringen endelig på sin regulering i fjellområdene.

Den neste dag på 1/5 Dags Orlov girer for utbygging uten Bykildammen. De foreligger nemlig opply. Beretninger om saken er forelagt ved

Glede: Flaggene til topps i Bykil i går, fastslår avisen på toppen av første side dagen etter. Ordfører Jan Trydal øverst til høyre.

men en del av Valle i sør. Sårene etter den striden er ennå ikke helt grodd.

Striden om Bykil pågikk i sju år, til dammen i 1969 ble stanset av selveste statsministeren.

Trangt. Vannet Bykil ligger som en del av Otravassdraget på det stedet hvor Setesdal er på sitt aller smaleste, like nedenfor Bykle sentrum. På 1960-tallet var planen å demme det 70 meter opp, med en 75 meter høy damvegg. Etter kraftutbyggenes mening fantes det knapt et sted i hele Norge som lå bedre til rette for et kraftmagasin, om man stengte det trange skaret ved Bykil og Byklestigen. Det kunne gi Norges billigste kraft, het det.

Olav Egeland, mangeårig direktør i Vest-Agder Energiverk og den gang prosjektleder for I/S Øvre Otra, sa det i ettertid slik: «Når Vårherre skapte dette terrenget, da var det som om han sa: Dere herrer ingeniører. Hvis dere noen gang skal bygge en dam, så har jeg her gitt dere et godt damsted.»

Det var bare to haker ved planene: Det lå ei bygd like ovenfor. Og dammen ville legge 24 gårdsbruk med 96 beboere under vann.

Storverk. «Etter mitt skjønn er det det gjæveste storverket som er gjort i Øvre Setesdal etter at dølane var med og kasta Erik Munk i 1585,» skriver lokalhistoriker Knut Gjerden om Bykles seier i 1969.

Det var i 1964 kraftutbyggerne sendte søknad om konsesjon på Bykildammen og dermed utløste en årelang kamp om kraftutbyggingen i Bykle. Sjelden har uenigheten vært så følelsesladet. Store deler av landet var engasjert, og avisene var fulle av debattinnlegg.

Til slutt endte saken hos statsminister Per Borten fra Senterpartiet, som gav Bykles utsendinger rett i at en 75 meter høy dam ville bli et for stort inngrep i naturen.

«**Spar oss.**» Det skjedde blant annet etter at to utsendinger fra Bykle, ordfører Jon Trydal og kommunekasserer Torleiv Gjerden, i april 1969 dro til Oslo for å møte statsministeren i et siste forsøk på å få stoppet Bykildammen. De hadde med seg et hjerteskjærende bønneskrift:

«Korkje krig, okkupasjon eller futevelde greidde å knekkja folket i Bykle. Men nå skal kanskje ei lita kraftvinning leggja dette bygdesamfunnet øyde,» het det i brevet, som avsluttet slik:

«Gode makter og gode menn må hjelpe oss. Vis medmenneskeleg

Fra nord: Slik ser skaret ved Byklestigen ut fra nord. Den gamle riksveien ser vi til høyre for tunnelen. Dammen ville kommet i skaret til høyre, der vi har forsøkt å antyde høyden med stiplede linje.

Fra sør: Her ser vi hvor smalt det er i skaret som skulle stenges.

Hit: Nøyaktig til dette huset i Byklebakkene, like ved riksvei sør for Bykle kyrkje, ville vannet fra Bykildammen gått.

ferd! Sel ikkje Bykle! Spar oss!».

24. juni 1969 kom regjeringens avslag på søknaden fra I/S Øvre Otra. Bykle hadde vunnet kampen. For første gang hadde et bygdesamfunn klart å vinne kampen mot vannkraftutbyggingen.

– Kraftutbyggerne viste en kynisk holdning på 1960-70-tallet, mener mangeårig ordfører i Bykle, Kay Jeiskelid. Han forteller at det også var planer om å heve Hartevatn helt opp til kirkegården på Hovden.

Selv om den politiske kampen og spillet om Bykilutbyggingen var før Jeiskelids tid som politiker, har han gjennom sitt eget politiske virke fått inngående kjennskap til den.

Starten. Kraftutbyggerne hadde for lengst begynt å bygge ut Otravassdraget, sideelvene og noen fjellvann, men fram til 1960-tallet hadde utbyggingen vært av liten målestokk. Den høyeste dammen var en 30 meter høy betongdam i Vatnedalsvatnet.

Etter at nedre del av Otra var ferdig regulert, sto øvre del for tur. Kristiansand Elektrisitetsverk gikk sammen med Aust-Agder Kraftverk og Vestfold Kraftselskap i I/S Øvre Otra. I 1961 fikk selskapet konsesjon på utbyggingen som kalles Brokke I.

Byklefolk ble sjokkert og redde da selskapet tørket støv av gamle planer om å sperre den dype fjellkløften ved Byklestigen med en betongdam.

Med sin plassering og egnethet var Bykil atskillig billigere å bygge ut enn alternativet det endte med, Bossvatn. Dessuten ville Bykildammen gitt atskillig større kraftproduksjon enn Bossvatn.

«Vannkraftutbyggerne er minst like miljøvennlige som andre. Men de har i tillegg et særlig ansvar overfor dem som til syvende og sist skal betale regningen, nemlig strømforbrukerne,» heter det i Halvor Toresk-aas bok som ble utgitt til KEVs 75-årsjubileum i 1975.

– Jeg tenker at det var en riktig og fremtidsrettet beslutning å forkaste Bykil, sier Reidar Ove Mork, dagens direktør i Otra Kraft, som er videreføringen av utbyggingselskapet I/S Øvre Otra.

– Bykildammen ville ikke vært noe voldsomt godt eksempel på kraftutbygging, sier Mork, som kom til Bykle i 1974, da utbyggingen kom i gang igjen etter slaget om Bykil.

– Vannstanden ville gått helt opp til den nederste bebyggelsen i Bykle. Det ville blitt en voldsom steinside i dalføret – og hvordan den hadde sett ut når den var nedtappet, kan jo alle tenke seg. Men vi må huske på

BYKILDAMMEN

Skulle tatt utgangspunkt i det smale skaret ved Byklestigen, som ville blitt sperret med en 75 meter høy dam. Vannspeilet i vannet Bykil ville blitt hevet med 70 meter. Det enorme magasinet kunne gitt Norges billigste kraft, men ville sperret av hele dalen.

Bossvannsdammen

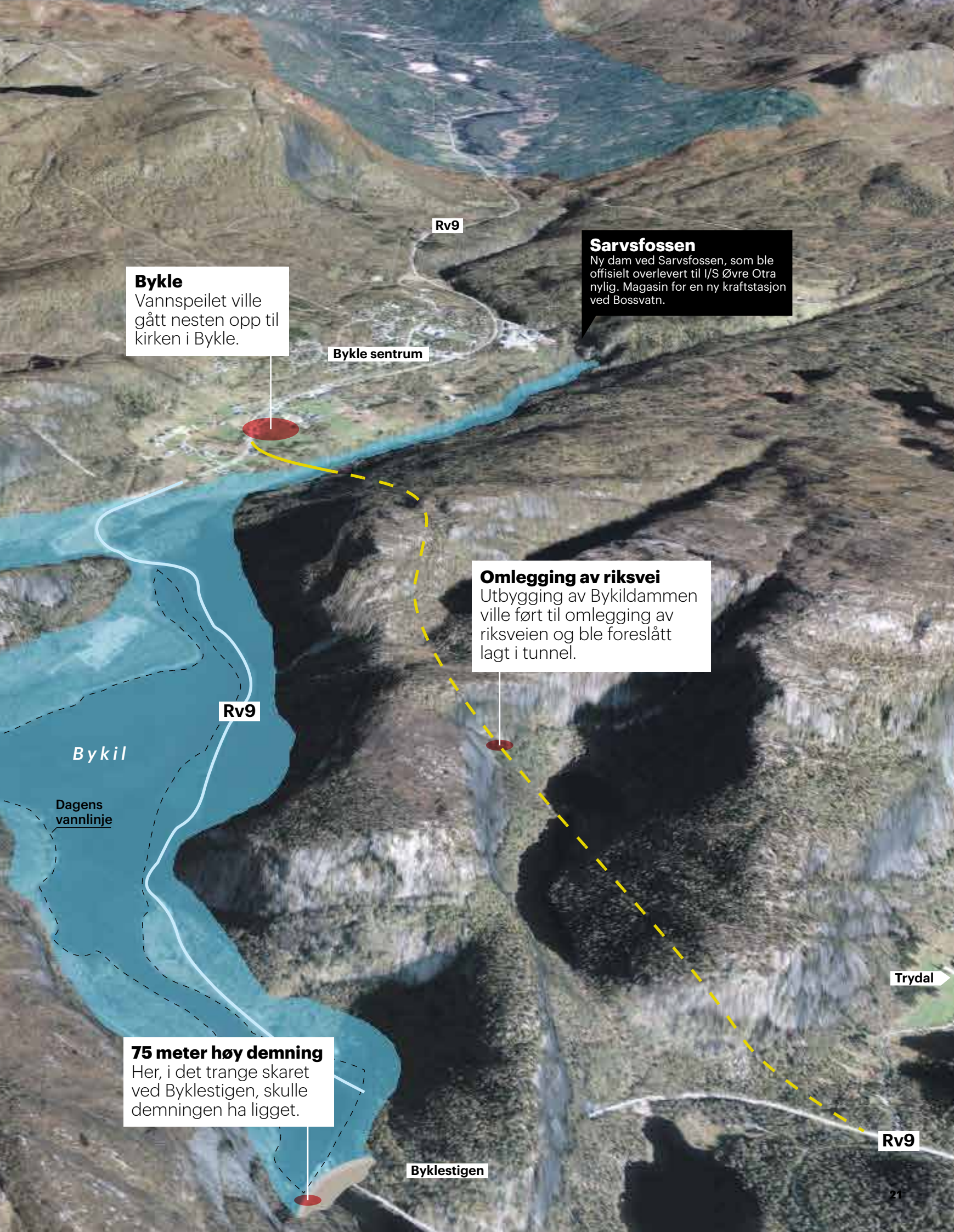
Alternativet som ble valgt i stedet for Bykil. Ligger cirka 30 meter høyere enn Bykil, og inne på fjellet. Dersom Bykil hadde blitt bygd, ville Bossvatn blitt en del av demningen.

Dagens demning

Nordbygdi

Bossvatn

Foslivannet

Bykle
Vannspeilet ville gått nesten opp til kirken i Bykle.

Bykle sentrum

Rv9

Sarvsfossen
Ny dam ved Sarvsfossen, som ble offisielt overlevert til I/S Øvre Otra nylig. Magasin for en ny kraftstasjon ved Bossvatn.

Omlegging av riksvei
Utbygging av Bykildammen ville ført til omlegging av riksveien og ble foreslått lagt i tunnel.

Rv9

Bykil

Dagens vannlinje

75 meter høy demning
Her, i det trange skaret ved Byklestigen, skulle demningen ha ligget.

Byklestigen

Trydal

Rv9

– Men jeg skjønner ikke at valldølene ikke var litt redde for at denne svære betongdammen skulle ryke.

Kay Jeiskelid

at det var en annen tid. Det som var hovedoppgaven da, var å bygge ut og skaffe billig kraft til innbyggere og industri, sier han.

Blant de mange som mente noe om saken, var også Kristiansand bystyre. Motstanderne mente at når man ikke «kunne røre en busk i Baneheia uten at kommunen satte foten ned, så var det nokså drøyt å demme ned en bygd». Men et stort flertall i bystyret gikk inn for at dammen burde bygges.

Blant forkjemperne var også ordfører Osmund Faremo i Bygland, som så på kraftutbyggingen som Setesdalens redning.

24 gårdsbruk. Kampen for å hindre Bykilutbyggingen var hard. For Bykle ble det likevel en seier med bismak. For da Bykil ble stanset og Bossvannsdammen ble bygd i stedet, ble 16 av de 24 gårdsbrukene i Nordbygdi i Bykle likevel neddemmet.

Trolig hadde både ordfører Trydal og statsminister Borten fått vite at ved å bygge ut fjellvannene og Bossvatn, så ville dette i det lange løp være mer lønnsomt og gi mer kraft enn det svære kraftmagasinet Bykildammen. Kraftutbyggeren var godt fornøyd med løsningen som ble valgt i stedet, mener tidligere ordfører Kay Jeiskelid.

Den 2. oktober 1971 vedtok Bykle formannskap å si ja til «en så skån-som som mogleg» oppdemming av Bossvatn.

– Vi i Nordbygdi var selvsagt glad for at det ikke ble noen Bykildam, men vi føler oss dolket i ryggen av det som skjedde etterpå, sier **Olav Holen**, som selv er fra en av de 16 gårdene som ble neddemmet da Bossvannsdammen ble bygd.

Vondt blod. Kampen mot Bykildammen skapte også strid mellom Bykle og Valle, fordi Valle etter hvert støttet byggingen av dammen.

– At Valle ville ofre Bykle sitter i her den dag i dag, sier en av innbyggerne i Bykle som vil være anonym, selv 45 år etterpå.

– Valldølene som ville demme oss ned, er ikke så populære, sier hun. Som nabokommune måtte Valle ta stilling til konsesjonssøknaden. I de første årene støttet Valle kampen mot Bykildammen, og det ble samlet inn underskrifter mot dammen. Men da valget i 1964 ga nytt kommunestyre og ordførerskifte i Valle, snudde stemningen. Nå ville valldølene ha Bykil.

Bykle var en del av Valle kommune fra 1837 til 1902. Da Valle støttet byggingen av Bykildammen, mente mange i Bykle det var fordi naboen i sør så en mulighet til at Bykle igjen måtte legges under Valle.

Kunst mot kraftutbygging: Blant kjentfolk utenfor Setesdal som engasjerte seg i kampen mot Bykildammen var kunstmaleren Reidar Fritzvold. Flere av bildene vi ser på veggen bak tidligere Bykle-ordfører Kay Jeiskelid er fra før kraftutbyggingen. Fritzvold ønsket å dokumentere det som gikk tapt på grunn av kraftutbyggingen i Bykle. FOTO: JOHS BJØRKELI

– De så nok at Bykle med snaut 500 innbyggere ville bli ødelagt av denne utbyggingen, slik at vi ville bli lagt under Valle. Da ville de også få kraftinntektene, sier Kay Jeiskelid.

Kunne ryke? – Men jeg skjønner ikke at valldølene ikke var litt redde for at denne svære betongdammen skulle ryke, sier han.

For Bykle kommune ble regjeringens vedtak starten på en prosess med etablering av nye, sårt tiltrengte arbeidsplasser og økte inntekter.

Da det var avklart at dalen ikke ville bli avstengt av dammen, ble det også fart i turistnæringen på Hovden. Skiheisen ble bygd i 1970, og så begynte hyttebyggingen å skyte fart.

I nasjonale media kom Bykil-utbyggingen i skyggen av Mardølaaksjonen, som pågikk sommeren 1970, og var en protest mot kraftutbygging i Møre og Romsdal.

Der vant imidlertid utbyggerne fram. Lille Bykles seier er det færre som har hørt om i dag.

• Kilder:

- Bykles kultursoge av Torleif Gjerden
- Kristiansand Energiverk i elektrisitetens århundre 1900-2000 av Pål Thonstad Sandvik and Espen Andresen.
- I skiftende tier og inn i en ny tid, Otteraaens Brugseierforening gjennom 100 år, 1900-2000, av Sigmund Skomedal.
- 75 år med Elektrisitet i Kristiansand, av Halvor Toreskaas
- I/S Øvre Otra/Otra Kraft 50 år, av Olav Egeland og Reidar Over Mork
- Olav M. Holen: Nordbygdi - slik ho var
- Artikkel av Hans Lund